

ЕЛЕКТРОННАТА ДОСТЪПНОСТ - ПРЕДПОСТАВКА ЗА ХОРАТА В НЕРАВНОСТОЙНО ПОЛОЖЕНИЕ ДА СЕ ВЪЗПОЛЗВАТ ОТ ПРЕДИМСТВАТА НА ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

**Доц. д-р Иванка Стоянова – Тодорова,
Технически университет – Габрово**

***Резюме:** В настоящия доклад се поставя въпросът за електронното включване на хората и групите в неравностойно положение, възрастните и трудно мобилните хора, което им дава възможност да се възползват от предимствата на информационното общество. Електронното включване е ключов фактор за широк устойчив растеж и носи ползи за цялото общество. Мотивирана е ролята на съвременните информационни и комуникационни технологии за достъп до информация и познание, като се отчита и рискът, те да доведат до нови форми на изключване – цифрово изключване на хората с увреждания. Посочени са дейности и политики за преодоляване на цифровата изолация на тези групи хора. Представени са резултати от собствено изследване на достъпа до интернет сред лица, потребители на социални услуги в област Габрово.*

***Ключови думи:** хора с увреждания, хора и групи в неравностойно положение, електронна достъпност, електронно включване, цифрова изолация, информационни и комуникационни технологии, информационно общество.*

1. Въведение

Информационните и комуникационни технологии (ИКТ) са новен двигател за изграждането на конкурентоспособна икономика, основана на знанието и иновациите. Политиката в областта на ИКТ трябва да допринесе за постигането на значителен интелигентен, устойчив и приобщаващ цифров растеж чрез максимално използване на техния иновационен, икономически и социален потенциал. Още през ноември 2006 г., 17 май е обявен като Световен ден на телекомуникацията и информационното общество. През 2016 г. той се провежда под надслов: „Информационно и комуникационно предприемачество за социално въздействие”, тъй като ИКТ предприемачите имат особено важна роля в осигуряването на икономически растеж по устойчив и приобщаващ начин.

2. Предпоставки и необходимост от Стратегията за електронно включване

Широкото използване на ИКТ във всички сфери на производството, управлението на ресурсите, енергийния мениджмънт, мониторинга на околната среда и др., включва и действия, свързани с осигуряването на достъпни интерактивни он-лайн услуги и цифрово общаване на хората и групите в неравностойно положение, възрастните и трудно мобилните хора, както и увеличени възможности за гъвкава, дистанционна и почасова работа. Проникването на ИКТ в България и съответствието с Европейската програма за цифровите технологии са обект на постоянен мониторинг. Прегледът на данните, които се отнасят до напредъка на България по отношение на целите на Цифровата програма за Европа в края на 2013 г. показват, че по някои показатели изоставането на нашата страна е съществено (*Таблица 1*).

Таблица 1. Напредък на България по отношение на целите на Цифровата програма за Европа в края на 2013 г. по някои показатели.

Цел	Срок	Напредък на ЕС %	Напредък на България %
50% от населението купува онлайн	2015	45	6
75% от населението използва редовно интернет	2015	72	51
60% от хората в неравностойно положение използват редовно интернет	2015	57	31
15% от населението никога не са използвали интернет	2015	20	41
50% от населението използва услуги на електронното правителство	2015	41	23

(Източник: *Digital Agenda Scoreboard*).

Според данните за резултатите на страните през 2013 г. от Цифровия дневен ред на Европа, България се намира на едно от последните места по отношение на потребителите, които регулярно и постоянно използват интернет. През 2013 г. 51 % населението използва интернет регулярно, поне веднъж седмично, а за хората в нерав-

ностоянно положение този процент е едва 31%. Въпреки ръста от 5 % по отношение на нивото от 2011 г. (46,4%), България остава много под средното ниво за Европа, което е 70 %. Потребителите между 16 и 74 години, които ежедневно използват интернет през 2013 г. са 43 % от населението на страната. Хората, които никога не са използвали интернет в България през 2013 г. са 41%, като се наблюдава спад от 4% от нивото през 2011 г., но въпреки това остава много под средното за ЕС от 22 %.[4] [6]

Наличието на адекватни компютърни и интернет умения (цифровата грамотност) е основна предпоставка за разширяване на търсенето и използването на ИКТ и базираните на тях услуги. По отношение на компютърните умения страната се представя слабо в сравнение със средните за Европа нива. По данни от Digital Agenda Scoreboard през 2012 г. над 40% от българските домакинства не използват интернет поради липса на необходимите умения. Тази важна бариера е особено разпространена сред по-възрастното население в селските райони и сред етническите малцинства.[2] Само 42 % от населението на страната притежава някакви компютърни умения, което е много под средното за ЕС от 67 %. През 2013 г. хората със средни или високи интернет умения са 37 %, при средно за ЕС- 47 %. Необходими са интервенции на всички нива на образователната система, както и на системата на квалификация и преквалификация на заети, безработни, хора и групи в неравностойно положение за повишаване на цифровата грамотност на гражданите и избягване на т.нар. цифрово изключване.

Използваемостта на ИКТ за хората с увреждания (електронна достъпност) и все по-често за възрастните потребители в Европа, представлява ключова предпоставка за това те да се възползват от информационното общество. Определението за електронно включване, дадено в декларацията на министрите от Рига, се отнася до степента, до която ИКТ подпомагат изравняването и насърчаването на участието в обществото на всички нива, като подобряват социалните взаимоотношения, улесняват стопанските възможности за работа и предприемачество, развиват културата в обществото, насърчават гражданското участие. Електронното включване има значителна икономическа стойност за Европа. То е ключов фактор за широк устойчив растеж и носи ползи за цялото общество. Общата цел на стратегията за електронно включване е **да насърчи както интегриращите ИКТ, така и използването на ИКТ за постигане на по-широките цели на включването, докато осигурява основа за икономически растеж и нови стопански възможности.**[3]

Бързото развитие на ИКТ дава големи възможности на хората да се възползват от предимствата на обществото на информацията и знанията. Те обаче създават и нови пречки по отношение на географската достъпност на ИКТ услугите, достъпността за хората с увреждания и за по-възрастните потребители, различията във възможностите за намиране на работа в зависимост от нивото на образование, познания и мотивация, социално разделение по отношение на цената за ползване. Ако не бъдат ограничени, тези пречки взаимно ще се подсилват и ще възникне риск от създаване на дълбока социална и икономическа дистанция в европейското общество, наред с очевидното цифрово разделение. Приблизително 30—40 % от населението не се ползва от предимствата на информационното общество поради географско местоположение, увреждане и възраст, пол, етническа принадлежност, недостатъчна грамотност и осведоменост или условия на икономическа несигурност. Това е убедителен аргумент за засилване на политиките за електронно включване и за по-доброто им съгласуване на ниво ЕС. При липса на адекватни мерки и политики, много хора в Европа ще бъдат изключени от икономическите и социални възможности на информационното общество. Това с особена сила звучи за хората с увреждания, а по данни на Евростат лицата с увреждания са приблизително 15 % от цялото население на ЕС, като 1/6 (15,7 %) от работещото население на възраст между 16 и 64 години в ЕС е с дългосрочни здравословни проблеми или увреждане. В нашата страна също се отчита една непрекъсната тенденция на увеличаване на числеността на лицата с увреждания. Само за една година (2013-2014г.) броят им е нараснал с 14773 души.[1]

3. Политики и дейности, свързани с използването на ИКТ за достъп до информация и познание за хората с увреждания

През февруари 2013г. ЮНЕСКО публикува доклад, посветен на възможностите за достъп до информация и познание на хората с увреждания чрез съвременните ИКТ. В доклада са изброени редица проблеми, мотивиращи необходимостта за регламентиране на специфични изисквания при предоставянето на информацията във формати, канали и съоръжения, подходящи за хора с увреждания. Набелязани са препоръки по отношение на използването на ИКТ за достъп до информация и познание за хората с увреждания:

- запознаване на обществото с ползите от достъпа до информация и познание за хората с увреждания чрез ИКТ - неделима част от

техния живот, които им позволяват да се ползват пълноценно от всички човешки права и основни свободи;

- изграждане на подкрепящо гражданско общество чрез постигане на промяна в обществените нагласи, преодоляване на стереотипите, предразсъдъците и дискриминацията спрямо хората с увреждания; стимулиране на диалога, уважението и толерантността към тях;

- разработване на подходящи политики и законодателство за достъп до информация чрез използване на ИКТ при пълно ангажиране на хората с увреждания като особено заинтересовани в изготвянето на тези политики и в развитието на обществените процеси;

- въвеждане на процедури и практики за обществени поръчки, включващи от самото начало стандарти и изисквания за достъпност за хора с увреждания;

- активно приложение на ИКТ и съвременните технологии в процеса на обучение и образование на хората с увреждания;

- стимулиране на иновативни учебни програми, съобразени с особеностите и степента на нарушенията на учащите се; включване на спомагателни технологии и ИКТ за хора с увреждания в учебните програми за основното, техническо и университетско образование; насърчаване на развитието и разпространението на отворени образователни ресурси, достъпни за хора с увреждания; осигуряване на възможности за индивидуален подход към учащите с увреждания по отношение на изпълнението на учебните дейности и задачи;

- подобряване на възможностите за заетост и икономическа производителност чрез достъп до информация и знания за хората с увреждания; създаване на професионални центрове за хора с увреждания с адекватно обучен за целта преподавателски персонал, които да предлагат необходимите за различните видове увреждания възможности за формиране на професионални компетенции; стимулиране на работодателите за назначаване на хора с увреждания.[5]

4. Резултати от изследване на достъпа до интернет сред лица, потребители на социални услуги в област Габрово

Цитираните до тук констатации и набелязани мерки за преодоляване на цифровото изключване на хората с увреждания се потвърждават от проведено изследване на достъпа до интернет сред лица, потребители на социални услуги. Изследването е проведено по научен проект на тема: „Социалното предприемачество като възможност за преодоляване на цифровото изключване на хора в неравностойно положение”, финансиран от Фонд „Научни изследвания” на ТУ-Габрово. Използван е анкетният метод, като са анкетирани 72 потребители на

социални услуги на територията на гр. Габрово: **Център за социална рехабилитация и интеграция – 25, Дневен център за стари хора – 25, Дом за възрастни хора с физически увреждания – 25 и Звено Майка и бебе – 2.**[7] Данните показват, че само 29% (21 бр.) от анкетираните могат да ползват интернет или в дома си, или в социалната услуга, която посещават. Тези резултати са в пряка връзка с възрастта и по-малко със степента на образование. Средната възраст на потребителите в ДЦСХ е над 75 години и там никой не ползва интернет. Средната възраст на лицата в ЦСРИ е 67 год., а средна възраст на лицата в ДВХФУ – 70 г., като в тях от 50 анкетирани, едва 19 ползват интернет. Въпреки, че 79% от анкетираните имат средно, а 5% - висше образование, те са от поколение, което не е ползвало ИКТ в професионалната си кариера и не притежава необходимата грамотност за това. Явно възрастта и липсата на необходимите компетенции се явяват основен фактор за цифровата изолация на ползвателите на социални услуги. Резултатите показват, че само 29% (21 бр.) от анкетираните имат достъп до интернет в дома си, а 43% (9 бр.) от тях разполагат и с преносимо устройство за достъп до интернет. Не всички обаче го ползват. Едва 29% (6 бр.) от имащите достъп до интернет го ползват ежедневно. Най-малко веднъж седмично ползват интернет 43% (9 бр.), а най-малко веднъж месечно 14% (3 бр.). Най-голям е броят на анкетираните, които използват интернет за общуване с други хора – 57% (12 бр.), за търсене на информация, четене на новини и книги - 42 % (9 бр.), за забавление (игри, музика, филми) – 19% (4 бр.). По 24% от потребителите на социални услуги са посочили, че използват интернет за услуги, свързани със здравословното им състояние и за покупка/продажба на стоки. Едва 5% са ползвали интернет за търсене на работа, а 9% - за образование и обучение. Като цяло, ползващите интернет считат, че той е полезен – 81% (18 бр.) от тях оценяват положително ролята му за получаване на информация, участие в политиката, за коментари, образование, търсене на работа, плащане на сметки, връзки с близки в чужбина и др. Съществуват обаче сериозни дефицити по отношение на възможностите за обучение за работа с компютър – едва 19% (4 бр.) от анкетираните са получили такива умения от посещение на курсове. Останалите са се учили самостоятелно или с помощта на приятели и близки. Тези резултати показват, че ползвателите на социални услуги оценяват предимствата от използването на ИКТ, но се нуждаят от повече и по-разнообразни форми за добиване на умения и компетенции за работа с тях.

Заклучение

Хората с увреждания често използват нетрадиционни средства за комуникация и учене, а ИКТ позволяват да се разширят техните обсеги и качество на кодиране и декодиране на информацията. Тези алтернативни начини за комуникация чрез средствата на новите технологии трябва да се популяризират, което ще разшири не само достъпа до информация, но ще подобри количествено и качествено интеракциите на хората с увреждания с другите членове на социума. Прякото или косвеното споделяне на атипичните средства за информация и комуникация с останалите членове на обществото в социалното пространство с подкрепата на технологиите е базово условие за една успешна приобщаваща политика и практика.

ЛИТЕРАТУРА

1. Русанова, Л. Социалната работа като инструмент за повишаване на ефективността на социалната помощ и услуги – обективно състояние и субективна оценка. Първа научно-практическа конференция с международно участие - Сборник доклади. Варна, 2015, 14-20. ISBN 978-954-20-0750-0
2. Тодоровска, Н. ИКТ в подкрепа на възрастните хора с хронични заболявания и трайни увреждания. БЧК, 2012, www.redcross.bg
3. Европейска инициатива 2010 за електронно включване „Да бъдем част от информационното общество”. Съобщение от Комисията на европейските общности до Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. Брюксел, 2007
4. Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020 г., 15.10.2015 год.
5. Концепция за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация” от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. Създаване на условия за информационна достъпност, съобразена с вида на уврежданията. 2012.
6. Цифрова програма на Европа. Брюксел, 19.05.2010
7. Резултати от изследване на достъпа до интернет сред лица, потребители на социални услуги в област Габрово. ТУ-Габрово, катедра „Социални и стопански науки”, 2016